

ЕСТЕТИЗАЦІЯ МОВЛЕННЯ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В МЕДІЙНОМУ ТЕКСТІ

Наталія Михайличенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна*

У статті розглянуто суть поняття естетика, проаналізовано естетичні прояви слова в сучасному інформаційному просторі.

Ключові слова: естетика, усне мовлення, засоби масової інформації.

В сучасному інформаційному просторі спостерігаємо зміну естетичних оцінок, цінностей, більшими стають можливості використання найрізноманітніших виражальних засобів слова. Посилено увагу до з'ясування суті поняття *естетика*, його природи, до тексту (писемного та усного) як вищої форми вияву естетичної сутності мови.

Термінна система поповнюється новими словами та словосполученнями, розширюється поняттєва база. Розширення термінної системи свідчить про прагнення людини не тільки усвідомити поняття естетика, але й жити за її законами. В науковий обіг увійшла низка слів, основу для творення яких дало слово *естетика*. Це переважно суфіксальні утворення, складні слова та складені терміни: *естетизація, літературно-естетичний виклад, естетичні оцінки, естетико-теоретична думка, естетичні інновації, автентична естетична епоха, естетико-культурні факти та цінності, естетико-культурологічні критерії, естетичні несподіванки та загадки, естетизована штучність* тощо.

Про однастайність інтерпретації цих понять поки що годі говорити, проте такі деривати є показником активного процесу термінотворення. Вони засвідчують прагнення науковців систематизувати спеціальну лексику, сформувати відповідну поняттєву базу теорії естетики – науки, що виникла на межі філософії в XVIII столітті. А головне – за допомогою сформованої теорії естетики вдосконалити інструментарій буття, думання та діяльності людини в сучасному світі поспіху та хаосу, аби кожна висловлена думка вібрувала і повсякденним, і вічним, не залишаючи байдужим нікого.

Предметом дослідження естетики є краса. *Краса існує тому, що хтось на неї дивиться, слухає, її переживає, захоплюється нею, тобто ми 'лується нею* [1]. Рядки, записані на сторінках паперу, живописні образи, створені художниками, усне слово, мовлене публічною особою, мелодія, зіграна музикантом, не мають самі по собі нічого естетичного; естетичні фактори проявляються тоді, коли ці мертві знаки чи фізичні явища починають діяти в душі вразливої людини, яка переживає цю симфонію звуків, образів чи слів. Будь-яке мистецтво, в тому числі мистецтво слова, – цілеспрямоване творення краси [12, с. 21]. Кожен, хто хоче виступати від імені митця, має розуміти, що все, що він творить, тобто зміст та засоби для вираження цього змісту, мусять бути

спрямовані до однієї мети – до краси, причому важливе питання, що саме називається красою і які її характерні риси. Отже, завдання естетики – усвідомлення тих законів та норм вираження естетичного, яких митець дотримується, але несвідомо [12, с. 22]. У світовій людській культурі сформувалося уявлення про моральну, духовну красу. Ця категорія стосується людей, незалежно від їхнього віку та статі, і визначає ставлення до мудрості, чесності, врівноваженості, порядності людини. Для дітей, підлітків і молодих людей це поняття охоплює такі риси, як “невинність”, “незіпсованість” та ін.

Ніщо не є випадкове, *все відіграє свою роль у великому світовому процесі*. Мистецтво кожного народу має в історії культурного розвитку людства своє місце, кожен народ виконує несвідомо те, що йому призначено, а його мистецтво є вираженням внутрішніх здібностей, які цьому народові властиві. *Ідеали прекрасного, що переважають у різні періоди, є виявами найвищого для нас недосяжного Ідеалу*.

У сучасній постмодерністській культурі приділяють увагу проблемі поняттєвого забезпечення естетико-мистецтвознавчих пошуків. *Міжтекстуальність (інтертекстуальність)* – культура та інтелектуальне життя – це лише перетин текстів, який породжує нові тексти; *деконструкція* – пошук у тексті опорних понять і метафор, що вказують на несамототожність тексту та ознак його перегуків з іншими текстами; *шизоаналіз* – результат деспотичного впливу сучасних форм культури, якому властива розбіжність між соціальним виробництвом і бажаннями; *полістилізм* – узагальнення сучасних стилів та необмежене оперування ними; *симулякр* – фантомна заміна реальності, створення віртуального образу [11, с. 365].

Актуальною в науковій думці є потреба формування естетичних норм. Людина, яка відіграє вирішальну роль, мусить “дозріти” до цього, тобто мати не лише природні здібності, але також правильне виховання.

У сучасній філології пошуків вивчення проблем естетизації художнього твору. Проблемам естетизації мови красного письменства присвячено низку праць. Книжні та розмовні вислови у поетичних та прозових творах досліджувала Світлана Єрмоленко. Автор зауважила, що поняття, пов’язані з освоєнням космосу, поряд із іншою термінологічною лексикою, суспільно-політичними поняттями, побутовою, розмовно-зниженою лексикою, потрапляють у розгорнені поетичні образи, метафори, стаючи джерелом поетичної експресії: “*Зіходить ніч на витишений сад... І Зіходить доля тихо на орбіту Високоточних дум і почуттів*” (М. Вінграновський).

У сучасній художній прозі, пише С. Єрмоленко, відчувається тенденція до тісного переплетення мови автора і мови персонажів, що виявляється в особливих структурах внутрішніх монологів невластиві прямої мови [5]. Наприклад, мова одного з персонажів роману І. Цюпи “Краяни”: “*Помиляєтесь. Я цілком сучасна людина. Але, пориваючись уперед, за шаленим бігом часу, не хочу на все махнути рукою, а розумно зберегти все довкілля, всі багатства на поверхні землі і в її глибинах...*”. Сучасні українські митці дедалі частіше у своїх творах звертають увагу людини до природи, закликаючи рівнятися на неї, бо людина є частиною природи, а не її власником чи володарем, як вона собі це дозволила в сучасному світі і розпоряджається природними ресурсами, завдаючи шкоди і собі, і їй: “*...Ставай новим у всьому. Вирівнюй душу з Природою*”.

Скидай із себе недобрі звички вчорашнього – і оновишся. І полегшено підеш уперед. Не озирайся, не жалій за тим, що лишилося позаду, що впало з твого горба. То вже не твоє”. (“Вічник”, М. Дочинець); “Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, в цьому є моя найвища сутність” (Л. Костенко). Т. Шевченко, на думку сучасних дослідників, констатував, що в цьому несправедливому, далеко недосконалому, химерному та сповненому протилежностей світі люди відповідають за все, отже, не лише за політичний устрій моральний лад, але й за влаштування світу взагалі [9, с. 21].

Проявом естетизації авторського художнього стилю можуть бути народнорозмовні елементи. Естетизація живого усного мовлення, національні філософсько-світоглядні переконання, історико-культурний контекст, духовні традиції, індивідуальні психологічні особливості – усі ці чинники сприяли виробленню неповторного Кулішевого ідіостилу з виразним акцентуванням розмовних та народнопоетичних компонентів [13]. Надія Пасік збила довгий (десятки одиниць) синонімічний ряд на позначення процесу мовлення: *казати, балакати, лементувати, одвітувати, гукнути, гвалтувати, замимрити, плескати, глузувати, тюкати, варнякати, нарадитись* тощо.

Естетика слова реалізується внаслідок значного перетворення семантичного потенціалу лексем (реалізація прихованого семантичного потенціалу; своєрідна семантична деривація; використання сполучень узуально не сполучуваних лексем; створення авторських перифрастичних та афористичних висловів; формально-семантична трансформація фразеологічних одиниць): “*І минатиме час, нанизавши сотні вражень, імен і країн, – на сьогодні, на завтра, на вавше! – ти залишишся в серці моїм. А чому? То чудна теорема, На яку ти мене прирік. То все разом, а ти – окремо. І сьогодні, і завтра, й навік*” (Л. Костенко).

Естетично виразити думку можна не лише в художньому творі. Це загальна властивість мови, притаманна також і науковому викладу, й усному живому мовленню. Для науковця особливо цікаві випадки складного накладання естетичних переживань (інтонації, тону, тембру, ритму). Для естетичного сприймання емоції у ній повинні бути свої емоційні форми, визначені законами емоціональної гармонії, врівноваженості емоції.

Книга, театр, преса, радіо, телебачення виховують естетичний смак людини, проте з матеріальних та фінансових причин ігнорують свій обов’язок, пристосовуючись до смаку громадянства замість його виховувати. Телебачення – це частина інформаційного потоку, що доповнює, збагачує та розвиває інформаційну картину світу; це важливий засіб впливу на громадськість. Причому воно впливає на глядачів не лише змістом інформації, але й її мовним оформленням. Тому журналіст відповідальний за результати такої дії та за правильність своєї мовної діяльності [15, с. 18]. До зовнішніх естетичних засобів усного мовлення належать такі: 1) звуковий комплекс: довгота/короткість голосних, кількість складів, тонічне поєднання вербальних наголосів, ритм, періодична повторюваність звуків, алітерація, асонанс, акцентуація, паузи; 2) елементи структури слова (емоційно забарвлені суфікси); 3) морфологічні архаїзми; 4) гра омонімів і синонімів; 5) образотворчі засоби. Дослідник культури і техніки мовлення в телерадіожурналістиці Ю. Єлісєнко справедливо зазначає: “... в цій професії виявляється важливим не лише те, що говориться, а й обов’язково те, як говориться. У

певному розумінні це є специфікою телерадіожурналістики, бо неправильно вжиті в ефірі наголос, вимова, слово можуть спотворити зміст і мати непередбачені наслідки. До того ж будь-які порушення техніки усного мовлення миттєво позначаються на культурі мови журналіста і цілком обґрунтовано викликають недовіру як до нього самого, так і до результатів його професійної діяльності” [4, с. 169–170].

Переглядаючи різні телевізійні програми, спостерігаємо тенденцію до усвідомлення та прагнення працівників зі словом вживати якомога менше суржикізмів та естетизувати усне слово. Сьогодні настав час позбутися стереотипів. Доречною з цього приводу О. Сербенська вважає думку Миколи Амосова про те, що спочатку виникає узагальнене поняття, далі його позначають словом, тренують повтореннями й авторитетами, поки слово не стає почуттям-переконанням [14, с. 14].

Основні мовні недоліки телепрограм такі¹: 1) акцентуаційні помилки: “*чИтання віршів*” (замість “*читАння*”) (“Надвечір’я”)², “*випАдок*” (замість “*вИпадок*”) (“Надвечір’я”); 2) орфоепічні помилки: вимова голосного [і] замість [е] (“*прил[і]тять*”) (“Підсумки тижня” на “Першому національному” (20 жовтня, 20:00)³); ковтання приголосних та кінцевих складів (“*антимігра[ц]’їкі*”, “*європей(ці)*”) (“ПТ”); слово п’ятдесят вимовлене з кінцевим м’яким [т] (“Підсумки тижня” на “Новому каналі” (19 жовтня, 18:45); 3) граматичні помилки: “*після спектакля*” (замість “*спектаклю*”) (“Надвечір’я”); 4) стилістичні недоліки: “*підхопити думку*” (замість “*розвинути думку*”) (“Надвечір’я”), “*перше речення торкається того, про що ми зараз говоримо*” (речення може стосуватися, але не торкатися) (“Надвечір’я”); “*душа підкорена на створення*” (замість “*душа покликана до створення*”) (“Надвечір’я”); “*його розривали режисери, кожний хотів його за получить*” (“Надвечір’я”) (таку конструкцію потрібно повністю перебудувати, адже розривати можна яму, а заполучити – калька російського заполучить); “*театр обіжений*” (“Надвечір’я”) (замість “*ображений*”); “*почуття направили в правильне русло*” (“Надвечір’я”) (замість “*спрямували*”); “*настояще ім’я*” (“Надвечір’я”) (замість “*справжнє*”); “*договір дасть вихід*” (“ПТ”) (замість “*угода сприятиме*”), “*розбирайтесь як хочете*” (“ПТ”) (замість “*розумійте на свій розсуд*” чи “*аналізуйте*”, “*сприймайте*” тощо), “*до числа другорядних причин я б відніс*” (“ПТ”) (“*іншими причинами є*” або “*до мени важливих причин належать*” тощо), “*в першу чергу, треба робити*” (замість “*насамперед*”) (“Новини” на каналі “24” (19 жовтня, 19:00)⁴); “*держборг виріс на...*” (“Н”) (замість “*зріс*”); 4) тавтології: “*чемні зустрічі з тими, що ми зустрічалися*” (“Надвечір’я”); “*в талановитих людей багато талантів*” (“Надвечір’я”) (замість “*талановита людина талановита в усьому*”).

¹ Для пояснення мовних помилок використовували довідники з культури мовлення: Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / [О. Сербенська, М. Білоус, Х. Дацишин та ін.] ; за заг. ред. О. Сербенської : навч. посібник. – 2-ге вид., доповн. і перероб. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 258 с.; Єрмоленко С. Я. Довідник з культури мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 398 с.

² “Надвечір’я” (“Перший національний”, 17 жовтня, 19:50).

³ Далі: “ПТ”.

⁴ Далі: “Н”.

У мовленні ведучих та журналістів телепрограм прозвучали і такі вислови, що естетизують слово та думку, підвищуючи інтелектуальну культуру глядачів: *“шеніт авторський добірний, на високому рівні”* (“Надвечір’я”). Ольга Сумська вживає у своєму мовленні слово *“безсрібність”* (“Надвечір’я”) в контексті розповіді про свого батька як скромного та щирого чоловіка. Подекуди журналісти вдаються до гри синонімів. Скажімо, у сюжеті *“Крадуть велосипеди”* *velosiped* називають і *ровером*, і *двоколісним* (“Підсумки тижня” на “Новому каналі”). А слово *крадуть* замінюють естетично привабливішим на слух та сприйняття *цупити*. Проте журналістам варто було б проявляти більшу креативність. Зокрема, після закінчення передавання інформації однієї рубрики та переходу до іншої вислів *“далі буде не менш цікаво”* можна замінити іншим, який би підсумував сказане і підготував глядача до перегляду наступних новин.

У час “повсюдного гротеску, демонстративного надміру, усюдисущої облуди, блудства, лакованого шанобливості” [2, с. 229] **перевагу віддають не продукту, що пропонують для споживання, а тому, як подано і чи досягнуть очікуваного ефекту або, кажучи сучасним жаргоном, чи достатньо буде драйву.** Завдання ведучих, радіо- та тележурналістів – створити якісний інформаційний або інформаційно-аналітичний продукт. Саме він мав би стати для численної аудиторії українських громадян дорогою до повсякденного об’єктивного, якісного та цілісного сприймання й пізнання навколишнього світу. Носіями цього інформаційного продукту високоінтелектуального стибу мають бути ведучі програми новин.

Бережно маємо ставитися до мовного оформлення тексту (усного чи писемного), але не зловживати естетичними засобами вираження слова, аби не створити “штучно естетизований” продукт. Як слушно зауважив молодий талановитий поет Мирослав Лаюк, слова в сучасних текстах втрачають свою сутність, обманюють, створюючи порожні надструктури. *“Вербальне занадто замінило справжнє собою: ми кажемо “люблю”, “співчую”, “доброго дня”, але це нічого не означає, анічогісінько... Мова розмовлюється. Я в своїх текстах все більше прагну того, щоб слово ставало музикою, картиною, скульптурою. Щоб конкретна моя емоція була як своя емоція в кожному індивідуальному сприйнятті”,* – розповідає газеті “День” М. Лаюк [8, с. 23].

За часів класичної культури незаперечним було визнання того, що краса повинна бути формою поширення та ствердження етичних цінностей, але в сучасній культурі цей постулат не такий уже очевидний. Навряд чи можна побачити естетичний зміст у творах авангардно-постмодерністського мистецтва. Але якщо воно певним чином впливає на душевно-емоційний стан людини, то відповідно – на всі її життєві сфери. А отже, *естетичні почуття мають морально-етичний зміст* [3, с. 144]. Важливими морально-естетичними критеріями журналіста є правдиве та цілісне подання інформації. Сьогоднішній інформаційний простір заповнили залякування, засилля та провокації, що пов’язані з останніми подіями, що відбуваються в Україні. Саме професійна та адекватна робота журналістів стала тим каталізатором, завдяки якому суспільство “прокинулося” і змусило державу зважати на його думку. У журналістському середовищі глибоко обговорюється питання Євромайдану. Журналістська позиція – *“чесно та якісно виконувати свою роботу. Цей імператив є актуальним завжди, але особливо, у*

час, коли життя людей – під загрозою, коли навколо – море дезінформації, залякувань та провокацій” (Ю. Банкова, “День”, №224–225, С. 17). Саме таку позицію відстоюють не лише телеканали, але й радіостанції. На радіо “24” – українській інформативно-розважальній радіостанції – протягом усього цього періоду триває Євромарафон, а інформаційні програми “Факти” та “Новини Львова” інформують нас кожні 15 хвилин про все, що відбувається в Україні. Радіожурналісти виразили свою україноцентристську позицію, зазначивши, що Євромайдан продемонстрував усьому світові, що *ми – не безтямний натовп, а “цивілізований європейський народ”*, який вірить у свої сили та підтримує віру інших людей.

Важливо, щоб свою україноцентристську позицію журналіст підкріпив бережним ставленням і любов’ю до рідної мови та контролював своє мовлення.

Список використаної літератури

1. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика / Р. Барт [пер. с фр., сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова]. – М. : Прогресс, 1989. – 616 с.
2. Горблянський Ю. Миттєвості: Опівнічні роздуми / Юрій Горблянський. – Львів : ТзОВ “Дизайн-студія “Папуга”. – 2013. – 254 с.
3. Етика та естетика / [за заг. ред. В. Л. Петрушенка]. – Львів : Вид-во національного університету “Львівська політехніка”, 2006. – 250 с.
4. Єлісовенко Ю. Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці / Юрій Єлісовенко // Режим доступу до статті: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=306>
5. Єрмоленко С. Я. Слово, оновлене часом / С. Я. Єрмоленко // Режим доступу до статті: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine11-2.pdf>
6. Єрмоленко С. Я. Довідник з культури мови / С. Я. Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 398 с.
7. Зубець Н. О. Естетичне багатство слова у поетичному мовленні / Н. О. Зубець // Вісник ЗНУ. Вип. 1: Серія філологічна. – 2001.
8. Карцев О. Мирослав Ланок: “Усі наші біди – через неосвіченість” / Олег Карцев // День. – №224–225. – 6-7 грудня 2013. – С. 23.
9. Козак С. Правда як сасгитум творчості Тараса Шевченка / Стефан Козак // Вісник НТШ. – № 50, 2013. – С. 19–25.
10. Козаков Г. Саботаж: актуальні проблеми культури ефірного мовлення / Г. Козаков // Радіо- та тележурналістика. – Вип. 8. – Львів. 2009. – С. 144–154.
11. Естетика / [Л. Т. Левчук, В. І. Панченко, О. І. Оніщенко, Д. Ю. Кучерюк]. – К. : Вища школа, 2005. – 432 с.
12. Мірчук І. Естетика / Іван Мірчук / [за заг. ред. Миколи Шафовала]. – Мюнхен, 2003. – 108 с.
13. Пасік Н. М. Народнорозмовні елементи в художньому мовленні П. Куліша / Н. М. Пасік // Режим доступу до статті: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ltkp/2010_59/fil/0014.pdf
14. Сербенська О. Мета націоналізму – мета своєї нації. Мета шовінізму – поневолення інших націй / Олександра Сербенська // Високий замок. – 12-13 грудня 2013 р. – С. 14.
15. Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : підручник / А. В. Яковець. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2007.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.13

Прийнята до друку 08.10.13

AESTHETICIZATION SPEECH AND ITS IMPLEMENTATION IN DISPLAY TEXT

Natalia Mikhajlychenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine*

The article deals with the essence of the concept of aesthetics, aesthetic expression analysis of speech in today's information environment.

Key words: aesthetics, speaking media.

ЭСТЕТИЗАЦИЯ РЕЧИ И ЕЕ РЕАЛИЗАЦИЯ В МЕДИЙНОМ ТЕКСТЕ

Наталья Михайличенко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, г. Львов, Украина*

В статье рассмотрена сущность понятия эстетика, проанализированы эстетические проявления слова в современном информационном пространстве.

Ключевые слова: эстетика, устная речь, средства массовой информации.